

eenieder die tot het volk Gods behoort. Het zijn houdingen die de kerk tot een sacramentele gemeenschap maken. Door zo midden in de wereld te opereren, wordt zij tot teken van een samenleving waarin haar burgers ook sacramenteel verbonden zijn. Deze bundel lezingen is geschreven voor een breed geïnteresseerd publiek, waardoor de achterliggende theologie niet altijd goed aan bod komt. De auteur maakt echter voldoende duidelijk dat de kerkelijk-interne en de seculiere politiek nauw met elkaar zijn verbonden en elkaar tot voorbeeld kunnen worden. [STEPHAN VAN ERP]

Theology and Power: International Perspectives, ed. S. Bullivant e.a., New York/Mahwah, Paulist Press, 2016; 230 blz., \$ 29,95, ISBN 9780809149452.

Deze bundel van dertien bijdragen, geschreven door verschillende theologen uit Europa (Groot-Brittannië, Oostenrijk en België), de Filipijnen en de Verenigde Staten, heeft als aanleiding het seksueel misbruik en de doofpotcultuur binnen de katholieke context. Echter, macht en machtsmisbruik zijn geen recente fenomenen noch eigen aan kerk of religie. De theologie kan uit de Bijbel, haar eigen repertoire en andere disciplines putten om de machtsdynamiek te begrijpen en discoursen tegen machtsmisbruik te articuleren. De verantwoordelijkheid van theologen in de Filipijnen is groot, gezien de lange geschiedenis van de alliantie tussen de katholieke kerk en de politieke macht. Hun specifieke uitdaging is om de theologie en religieuze praktijken los te koppelen van de natiestaat. De theologie heeft dus een kritische en ontmaskerende functie. Meerdere auteurs benadrukken dat het celibaat niet noodzakelijkerwijs een voedingsbodem voor misbruik is. De status die aan ambten wordt toegeschreven, kan wel tot misvormde zelfpercepties leiden. Het risico van dominantie en onderdanigheid is groter wanneer ambtsdragers zich als een verheven kaste beschouwen. Daaraan gerelateerd worden

de ontoereikende vorming van jonge seminaristen, hun ongezonde psychologische en emotionele toestanden genoemd. De nadruk op individuen mag de misvormde zelfperceptie van de kerk niet overschaduwen. Er is onvoldoende rekening gehouden met het feit dat de kerk niet vrijgesteld is van de structurele zonde en valkuilen die seculiere instituties plagen. Hierover is meer geschreven dan binnen de theologie alleen. Daarom maken auteurs gebruik van inzichten uit andere disciplines. Onvoorwaardelijke gehoorzaamheid, anonimiteit en afstand (en afstandelijkheid) zijn machtsmisbruik bevorderend. Kan een dienend leiderschap uitkomst bieden? Ja en nee. Dienen kan de drang tot dominantie intomen. Echter, de macht om het leven van de ander te veranderen is er altijd. Vooral in pastorale relaties is dit besef onmisbaar. Meer aandacht voor goed leiderschap binnen de kerk is raadzaam. De voortdurende vorming van ambtsdragers kan de Ignatiaanse geestelijke oefeningen behelzen, met de erbij horende aandacht voor het cultiveren van empathie en luistervaardigheden. [ROSHNEE OSSEWAARDE-LOWTOO]

J. Swinton, *Becoming Friends of Time: Disability, Timefullness, and Gentle Discipleship*, London, SCM Press, 2016; 245 blz., £ 17,99, ISBN 9780334055570.

In *Becoming Friends of Time* ontwikkelt de praktisch theoloog S. een theologie van de tijd die haaks staat op de menselijke tijd van de klok. Vanuit Augustinus' idee dat de tijd bij de schepping door God geschapen is, ziet S. de tijd als een geschenk van Gods liefde. De tijd is bestemd om de liefde in de schepping mogelijk te maken. De tijd is echter ook een gevallen schepsel dat verlossing nodig heeft. De menselijke tijd van de klok ontwikkelt zich immers lineair en progressief naar een bepaald doel, en werkt onderdrukkend op de mens. De tijd wordt dan een koopwaar die de mens toch niet kan beheersen. Gods tijd ziet S. als allesomvattend

en op een mysterieuze wijze gelijktijdig, waarbij verleden en toekomst in het altijd aanwezige heden vermengd worden. Christenen worden daarom geroepen om vrienden van Gods tijd te worden, de tijd met liefde te beamen en de nodige tijd te nemen. Die tijdsbeleving is volgens hem bij uitstek te vinden bij mensen met een diepe verstandelijke beperking. Ze helpen anderen om hun perceptie van tijd te veranderen en te leven op een manier die ondenkbaar is binnen de grenzen van de tijd van de klok. De auteur werkt de consequenties hiervan uit voor thema's als inclusie en christen-zijn, roeping en voorzienigheid, dementie en geheugen, hersenbeschadiging en tijdsbesef, persoonlijkheidsveranderingen en identiteit. Het boek bevat theoretische maar vooral praktische beschouwingen. S. geeft met veel voorbeelden en citaten, en op een overwegende wijze aan hoe mensen op een andere manier met tijd kunnen omgaan, en neemt zelf ook ruim tijd om dit alles te beschrijven. [AXEL LIÉGEOIS]

M. Lamberigts, 50 jaar Bisdom Hasselt: Een jong bisdom met een lange geschiedenis, Antwerpen, Halewijn, 2017; 224 blz., € 22,50, ISBN 9789085284376.

Ter gelegenheid van de vijftigste verjaardag van het bisdom Hasselt publiceerde L. een geschiedkundig overzicht. Hierin beperkt hij zich niet tot de halve eeuw kerkrechtelijk bestaan van het bisdom, maar gaat hij terug tot de wortels van het christendom in Limburg. Het christelijke geloof kende er al vroeg aanhangers, wat onder meer te verklaren valt door de verspreiding via het Romeinse leger en de strategische ligging van de streek langs de handelsroute naar het Rijnland. Rond het jaar 350 is er reeds sprake van Servatius, bisschop van Tongeren. In de vroege middeleeuwen verschoof het zwaartepunt van het kerkelijke leven echter van Tongeren naar Maastricht en Luik. De regio kon mee profiteren van de macht en de welvaart van het prinsbisdom Luik, waartoe het lange tijd

behoorde. L. besteedt ook ruim aandacht aan het bonte religieuze leven, met onder meer benedictijnen, franciscanen, kruisheren en kartuizers die bijdroegen aan de bloei van de streek in velerlei opzicht. Het scharnier tussen de voorgeschiedenis van het bisdom en de oprichting en uitbouw ervan, wordt gevormd door het Tweede Vaticaans Concilie. Mgr. Heuschen was als hulpbisschop van het bisdom Luik aanwezig op dit concilie en werd geïnspireerd door de conciliaire geest. De auteur toont overtuigend aan hoe het pas opgerichte bisdom Hasselt onder het pastoraal leiderschap van Heuschen eveneens bevangen werd door die conciliaire geest. Hij stelt dan ook dat het 'een soort laboratorium [was] waar de idealen en verwachtingen van het concilie konden worden uitgetest'. Na biografische schetsen van de drie opeenvolgende bisschoppen van Hasselt (Heuschen, Schruers en Hoogmartens) volgen er hoofdstukken over de pastorale strategie en de interne structuur en werking van het bisdom. Verder krijgen we te lezen hoe diaconie, catechese, liturgie, oecumene, interreligieuze dialoog en het christelijke verenigingsleven vorm hebben gekregen en krijgen. Soms worden hier door de auteur ook kritische noten bij geplaatst. [ANTON MILH]

O.G.A Verkaaik e.a., Gods huis in de steigers: Religieuze gebouwen in ontwikkeling, Amsterdam, Amsterdam University Press, 2017; 272 blz., € 19,99, ISBN 9789462982895.

In dit boek worden hedendaagse godshuizen met elkaar vergeleken met als doel de overeenkomsten (en niet enkel de verschillen) tussen geloofsgroepen op het spoor te komen. Dit boek kan gesitueerd worden tegen de achtergrond van de zogenaamde *spatial turn* als ook de *material turn* die de in de geesteswetenschappen vaak verwaarloosde aspecten van materialiteit opnieuw thematiseren. Het boek legt op een voor een breed publiek toegankelijke wijze de complexe relatie bloot tussen materialiteit, haar symbolische betekenis en de wisselwerking